

Gesprek over het proces in de energietransitie

- Verslag van de geleverde input door actiecomité

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door Actiecomité Op en Um 't Hengelse Zand weer.

3 juni 2019, van 16.00 tot 17.00 uur én van 18.00 tot 20.00 uur

De eerste bijeenkomst (inhoudelijk over de Bewonerseffectrapportage) vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo. De tweede bijeenkomst (over het proces in het algemeen) was in het buurthuis van Varsse (Zelledijk 22).

Aanwezig namens het actiecomité:

- Dennis Klaver, Herman Koster en Henk Mentink.

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Eerste gesprek: wethouder Paul Hofman en Rick Boerkamp, medewerker Energie
- Tweede gesprek: duurzaamheidscoördinator Erik Mol, procesbegeleider Eric de Kruik, gebiedsambtenaar Jeanne Wissink en manager Hettie van den Brink.

Dennis Klaver, Herman Koster en Henk Mentink spreken namens hun achterban. Het actiecomité had zorgen, was geschrokken van de plannen en bang dat met de definitie 'energieneutraliteit' al veel was besloten. Het actiecomité voelde zich overrompeld, dacht dat een landelijke doelstelling dwingend voor de Bronckhorster situatie zou zijn. Door de indruk dat de uitkomst al vaststond, en dat er energieprojecten al op specifieke locaties zouden starten door bedrijven van buiten de gemeente, werd het comité schuw.

Het actiecomité is voorstander van oprechte, open participatie in het proces, een verstandig, grondig, zorgvuldig, goed proces. Met deskundigheid, maar niet technocratisch. Het comité ziet zichzelf als hoeders, met een rol als 'advocaat van de duivel.'

Het comité is overtuigd dat door de energietransitie nu goed te regelen, er later minder gedoe zal zijn. De heren Klaver, Koster en Mentink doen verscheidene suggesties. Ook wijzen ze nadrukkelijk op hun eerder gemaakte voorstel 'Voorstel traject Routekaart 2030'.

- De definities 'energieneutraal', 'draagvlak', 'participatie' (drie varianten) en 'lokaal eigendom' verhelderen en de CO₂-uitstoot, energieconsumptie en de besparingsdoelstelling kwantificeren;
- Meer en concretere spelregels opstellen. Het actiecomité vindt dat potentiële initiatiefnemers kaders moeten hebben "Als er geen spelregels zijn, wordt er vals gespeeld. Creëer een open speelveld met een rol voor lokale initiatieven." Volgens het comité zou dit voor de lange termijn zijn, maar moet het niet alles dichttimmeren;
- Rekening houden met onvoorziene scenario's, weerstand in de samenleving en (financiële) risico's bij lokale projecten;
- Op informatievoorziening en op participatie inzetten. Het actiecomité is van mening dat de gemeente meer moet informeren, communiceren en participeren;

- Het comité vraagt zich af hoe huishoudens bij de energie-opgave worden betrokken. “Zorg voor voordelen voor inwoners.”
- Het comité wil gaan voor ‘local for local’.
- Nadenken over betekenis(geving), over lokaal, over Noaberschap.
- Zonnepark Baak aanpassen met een participatiemogelijkheid;
- Het actiecomité wijst op het belang van monitoring;
- Kaarten gebruiken om geschikte locaties voor windmolens en/of zonneparken aan te duiden. Niet alleen waar het niet kan, maar juist ook waar concrete projecten gerealiseerd kunnen worden. Om duidelijkheid te scheppen;
 - Hierin ook de impact op de omwonenden verwerken.
 - Het actiecomité erkent dat het complex is, dat er verschillende criteria zijn.
- Rekening houden met omwonenden en de effecten (positief en negatief) op hen;
 - Het actiecomité noemt de Bewonerseffectrapportage als voorbeeld van effectbeoordeling, de Ber van Amsterdam ter inspiratie.
 - Onder andere op het aspect gezondheid. Ook noemt het comité geluid, lawaai, afstanden en de hoogte van windmolens.
- Aangeven wat de afstand tot woningen moet zijn en voor inwoners in beeld brengen van de gezondheidsrisico's;
- Volgens het actiecomité gaat het uiteindelijk om een transparante belangenafweging. Onder andere rekening houden met het landschap;
 - De eerste voorkeur van het actiecomité gaat niet uit naar landbouwgronden.
 - Het actiecomité benadrukt dat het om maatwerk gaat.
- Inrichten en eventueel verplichten van een gebiedsatelier. Om te voorkomen dat partijen alleen voor eigen belang gaan en om te stimuleren dat ze elkaar aanvullen;
- De energie-opgave niet over laten nemen door grote, commerciële ontwikkelaars.

Het actiecomité heeft de indruk dat ze dezelfde, duurzame, insteek als de gemeente heeft, maar benadrukt een open en goed participatieproces. Het comité vindt het beleid nu te algemeen. Het comité vraagt zich af hoe de gemeente het beleid gaat opzetten, wil concreetheid en duidelijkheid. Inhoudelijk praat het actiecomité graag mee over het beleid(skader), de uitvoeringsvorm en de weerbarstige praktijk.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de energievoöperaties weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de energievoöperaties. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door de energiecoöperaties*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door de energiecoöperaties weer.

17 juni 2019, van 19.30 tot 21.30 uur

Dit gesprek was een agendapunt tijdens de bijeenkomst van de energiecoöperaties in Bronckhorst. Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens de energiecoöperaties:

- Meindert Dijkstra (De Groene Draad), Frans Mellink (Energie Coöperatie Vorden, ECV), Arjan Woestenenk (BoeN), Gijs Wildeboer (BoeN), Thijs Huls (AGEM), Bennie Wisselink (BioZon) en Jan Klein Kranenburg (Zonkracht Hummelo).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Wethouder Paul Hofman, duurzaamheidscoördinator Erik Mol en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

De aanwezigen zitten vooral in het bestuur van een energiecoöperatie of zijn anderszins sterk betrokken bij hun coöperatie. Ze zijn vrijwilligers die lokaal aan de slag gaan met de energietransitie. Jan Klein Kranenburg neemt vanuit Zonkracht Hummelo ook deel in het bestuur van AGEM (de Achterhoekse Groene Energie Maatschappij).

De sites van de energiecoöperaties maken enkele punten al vooraf aan het gesprek duidelijk. Uit hun websites blijkt:

- De energiecoöperaties hebben een primaire focus op het collectief opwekken van zonne-energie, BioZon uitgezonderd;¹
- Het begrip 'samen' komt veel voor in de motto's van de energiecoöperaties en de coöperaties benoemen expliciet maatschappelijke doelen;²
- Duidelijk is dat de missie van de energiecoöperaties breder is dan productie van duurzame energie en verder gaat dan alleen de techniek daaromheen;³
- De leden hebben binnen de energiecoöperaties een belangrijke positie.⁴

In het gesprek op 17 juni 2019 geven de energiecoöperaties aan dat ze (nog) geen specifieke, sociale strategie of uitgewerkte buurtaanpak hebben opgesteld. De hoogste prioriteit heeft het energieneutraal maken van de gemeente Bronckhorst.

De energiecoöperaties doen suggesties voor de energietransitie in de gemeente Bronckhorst in het algemeen:

- Een breed en helder verhaal hebben;
- Opwek door de energiecoöperaties is lokaal. Inwoners worden in het proces meegenomen;
- Als gemeente zich inzetten voor 100 procent lokaal eigendom. Hierbij wel blijven letten op de praktische haalbaarheid en inspelen op de uitwerking van deze

doelstelling op de concrete situatie en op de werkelijke ontwikkelingen in Bronckhorst;

- Inzetten van ambassadeurs voor de energietransitie (sleutelfiguren);
- Mensen zijn te motiveren via de portemonnee, wanneer ze ook ervan profiteren/de lusten hebben. Het belang van financiële participatie;
- Flexibel houden wat de invulling van het omgevingsfonds zou moeten zijn: met een sociaal en/of duurzaam oogmerk.

De energiecoöperaties komen juist ook al met concrete punten in de aanpak rondom een coöperatief energieproject:

- De omgeving vanaf het begin bij het initiatief betrekken, niet pas een brief sturen als het plan al gemaakt is. Communicatie ook in de planfase: kort en krachtig;
- Het betrekken van een kleine gemeenschap. Informatieavond met omwonenden;
- Langs de dbo's gaan;
- Niet als energiecoöperatie alles tegelijk doen. ECV richt zich eerst op een paar daken voor een postcoderoosproject. "Het moet daarna gaan groeien."

De energiecoöperaties erkennen dat ze uitdagingen hebben, dat ze afhankelijk zijn van vrijwilligers en zo ook grenzen hebben aan kennis en capaciteit. Als ze een bredere rol willen in de energietransitie, zullen ze moeten samenwerken met andere partijen of externe ondersteuning krijgen. Expertise, organisatievermogen of financieel vermogen zouden nodig kunnen zijn om een stap verder te zetten.

Meerdere partijen kunnen bijdragen aan de lokale transitie. De energiecoöperaties willen hierbij niet gezien worden als 'machientje voor lokaal draagvlak'. De energiecoöperaties kunnen een eerlijke boodschap uitdragen, advies geven over ledenwerving (ze kennen het beste het karakter van de mensen) en lokaal zeggenschap borgen. Als de energietransitie tot versnelling mocht komen en zich ook in Bronckhorst verder ontwikkelt, dan zou lokale samenwerking mogelijk kansen bieden om samen vooruit te kunnen.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de energiecoöperaties weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloophetmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de energiecoöperaties. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

1) Focus: collectief opwekken van zonne-energie

Zonkracht Hummelo legde zonnepanelen op staldaken. BoeN realiseerde Zonedak Holthuizen. Energie Coöperatie Wichmond-Vierakker (ECWV) heeft eerder panelen op sporthal Lankhorst in Wichmond en op een bedrijfspand gelegd. De Groene Draad is nu volop bezig met het werven van leden. ECV wil een zonproject realiseren via de methode "Op Rozen". De voormalige vuilstortplaats in Zelhem "De Langenberg" wordt door BioZon gebruikt om groene stroom te produceren.

2) Samen in de motto's en maatschappelijke doelen

Zonkracht Hummelo: "Samen zonne-energie opwekken voor een duurzame toekomst!"
BoeN: "Energie van, voor en door onszelf. Samen maken we het verschil." ECV: "Energie Coöperatie Vorden is een ledencoöperatie van en voor alle inwoners van Vorden en omstreken. De leden zijn samen eigenaar van de coöperatie." De ECWV: "Noaberschap geeft energie!" ECWV: "Een deel van de opbrengst wordt in een dorpsfonds gestort. Daarmee worden lokale initiatieven ondersteund."

ECV wil een zonproject opzetten, dat gebaseerd is op de methode van "Op Rozen". Dit is een vernieuwende variant van de postcoderoosregeling, waar ECV certificaten met een lager bedrag (25 in plaats van 250 euro) kan aanbieden. Deze aanpak zorgt dat dit initiatief ook betaalbaar en toegankelijk is voor omwonenden met een smalle beurs.

3) Een brede missie

ECV: "We streven naar het leveren van een bijdrage aan het energieneutraal maken van de gemeente Bronckhorst. Om te beginnen door grote daken in onze gemeente met zonnepanelen te beleggen." ECWV: "We zijn opgericht om de gevolgen van de lokale krimp op te vangen. Energie en vitaliteit in de kernen Wichmond en Vierakker stimuleren staan centraal."

Zonkracht Hummelo heeft een energiecoach aan zich verbonden, specifiek voor energiebesparing in Hummelo en omstreken. Zonkracht hoopt zo dat de drempel voor inwoners kleiner wordt en besteedt ook in hun nieuwsbrief aandacht aan deze energiecoach.

4) Belangrijke positie van de leden

ECV: "Als lid kun je meedenken, meepraten en meebeslissen. Coöperatief is: met elkaar, voor elkaar en van elkaar."

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door de natuurorganisaties*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door de natuurorganisaties weer.

2 juli 2019, van 19.30 tot 21.00 uur

Dit gesprek was een agendapunt tijdens de biodiversiteitsklankbordgroep, georganiseerd vanuit het cluster Buiten van de gemeente Bronckhorst. Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens de natuurorganisaties:

- J. Molenaar (Bijensterichting), B. Hiddinga (Theetuin Vierakker), J. Degens, Udo Hassefras en Michiel Schaap (Natuurmonumenten), Dick van Hoffen (Vereniging Bomenbelang Bronckhorst), Wim Klanderman (Buitengebied Hals Belang), Herzo van der Wal (Kenniscentrum Reeën), Lida Joly (Natuur Op Bekveld), W. Berendsen (Agrarische natuurvereniging 't Onderholt), B. W. van den Brink en Toon Kort (IVN), Henri Bulter (praktijkdocent Groen), boomspecialist Erik Somer (gemeente Bronckhorst), Annemieke Klavers (Bijenvereniging Varsseveld), bioloog Silvia Coolen (Bijenvereniging Hengelo), Hans van Pelt (Bijenvereniging "De Vooruitgang"), Marion Zielhorst (imker bij de Jachthoeve), Kees de Lind (Nederlandse Bijenhouders Vereniging), Annelies de Vrugt (Nederlandse Bijenhouders Vereniging – Hengelo) en Mieke Herman (Nederlandse Bijenhouders Vereniging – Steenderen).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Projectleider Biodiversiteitsplan Dorine Spanjers, projectmedewerker Biodiversiteit Carin Laarman, accountmanager Landbouw Willy Toonk en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

De gemeente Bronckhorst is een biodiversiteitsplan aan het opstellen, dat een paraplu gaat bieden waaronder projecten van gemeente, bewoners en ondernemers richting uitvoering kunnen en we samen kunnen werken aan de versterking van de biodiversiteit. Het cluster Buiten stelde in het kader van dit beleidsplan een klankbordgroep op en nodigde deze groep voor een bijeenkomst uit.

In deze biodiversiteitsklankbordgroep zitten lokale vrijwilligers en beroepsmedewerkers vanuit de natuurorganisaties. Zij zijn experts op het gebied van natuur en landschap en/of erg betrokken bij hun eigen leefomgeving. De aanwezigen op 2 juli 2019 reageren schriftelijk op de verhouding tussen biodiversiteit en het proces in de energietransitie.

De natuurorganisaties geven tijdens deze sessie aan dat ze over de volgende onderwerpen bij een energieproject willen meepraten. Dit zijn alle individuele reacties die zijn gegeven tijdens de bijeenkomst:

- De kaders die worden meegegeven door de gemeente, bijvoorbeeld geen energie-opwek in het Gelders Natuur Netwerk (GNN) en niet in het Nationaal Landschap;

- Over wat de gewenste invloed op de omgeving is. Welke vormen van energie-opwekking zijn acceptabel?;
- De invloed op de bestaande flora en fauna. De neveneffecten op natuur (door vliegroutes, op vleermuizen, zoals het aspect geluid etc.);
- Wat zijn de voor- en nadelen van het plaatsen van zonnepanelen en van een windpark? Hoe worden die opgelost of aangepakt? Hoe worden natuurgebieden zo veel mogelijk ongemoeid gelaten?;
- De indicatoren om die invloed op de natuur te bepalen;
- Als er bestaande natuurgebieden moeten wijken;
- De ontwikkelingsplannen rondom energie, natuur en bouw. Deze stranden vaak door scherpe beleidsgrenzen.

- De keuze van type energie-opwekking. Er zijn ook alternatieve methoden;
- De regelgeving die de zonneladder ook kan afdwingen. Dus eerst daken benutten, dan asfalt etc. Eerst de bedrijfsdaken en particuliere daken beleggen (met steun van de overheid). Zonnepanelen plaatsen bij bedrijven met grote daken. Denk ook aan niet gebruikte industriële plekken. Deze volgorde ook duidelijk maken;
- Het realiseren van een concrete energievoorziening op dorpsniveau voor grote groepen bewoners (dat niet individueel of particulier te financieren is);
- De locatie van het project, de plaats van zonne- en windenergie. De locatiekeuze voor zonneparken;
- Hoe en wanneer we gaan starten met energieprojecten;
- Geen landbouwgrond opofferen voor parken;
- In het buitengebied geen windmolens plaatsen.

- Natuurontwikkeling;
- Hoe energie-opwekking ingrijpt op biodiversiteit, over deze combinatie;
- Meekoppelkansen voor biodiversiteit (onder zonneparken bloemrijk grasland realiseren), herstel van landschapselementen en routes door het zonnepark;
- De realisatie van voorzieningen voor natuur binnen de bebouwde omgeving en daarbuiten;
- Landschapsverarming of -vervuiling. Over het integreren van landschap met energie;
- De inzet van biomassa in relatie tot natuurwaarden. Over de aanleg van bosjes voor stookhout of pellets;
- Aandacht voor het belang van de natuurlijke kringloop. Bij de opstook van hout doorbreek je die kringloop. Gevolg is mogelijk een tekort aan organische stof in de bodem, of zelfs dode bodems op de termijn.

- De mogelijkheden van participatie (in de vorm van aandelen).

De natuurorganisaties laten weten hoe en wanneer ze mee willen praten. De individuele reacties zijn:

- Vooraf controleren of er al natuurontwikkelingsplannen zijn;
- Als de noodzaak van een energiepark in het buitengebied er is, dan in een vroeg stadium meedenken over maatregelen ten behoeve van bijen, de leefomgeving, voedselplanten etc.;
- Liefst in een vroeg stadium. Zo vroeg mogelijk;
- Voordat er plannen gemaakt worden;
- In de planfase.

- Via enquêtes, een vragenlijst;
- Op zo'n avond als deze, een vergelijkbare bijeenkomst;
- Via de mail;

- Intergemeentelijke samenwerkingsmogelijkheden, bijvoorbeeld overleg tussen Achterhoekse gemeenten.

Met betrekking tot het participatieproces voor een energielandschap geven de natuurorganisaties de volgende individuele antwoorden. De natuurorganisaties zien een energielandschap als geslaagd, wanneer:

- Indien we een energieneutraal Bronckhorst hebben met respect voor landschap en omwonenden;
- Wanneer omwonenden, natuur en landschap geen negatieve gevolgen ondervinden;
- Wanneer ze geen hinder ondervinden van negatieve effecten op natuur en milieu;
- Wanneer mens en natuur er voordeel bij hebben.

- Als we ons Achterhoeks landschap behouden en niet vernielen;
- Het is geslaagd als het landschap niet (al te veel) wordt aangetast;
- Als er geen natuurlandschap verloren gaat/te kosten gaat van energieprocessen;
- Er zijn voldoende elementen om opnieuw te starten waar nu nog niets is;
- Als de overeengekomen landschapsindicatoren (of leefomgevingsindicatoren) behouden blijven, zoals voedsel, energie en drinkwater;
- Energielandschap extra ontwikkelen, zoals bij de Kwekerij.

- Als het niet door het Natura-2000 gebied gaat;
- Als biodiversiteit substantieel is toegenomen;
- Tast geen natuurlijke elementen aan, ten koste van wat dan ook.

- Eerst daken en grijze gebieden benutten, dan pas landschap gebruiken. Hierbij respect voor waarden als biodiversiteit en cultuurhistorie;
- Wanneer binnen de bebouwde omgeving alle mogelijkheden zijn benut voor zonne- en windenergie. Op strategische plaatsen;
- Vooral eerst zonnecellen op de daken. In tweede instantie zonneparken of andere energieopwekking, bijvoorbeeld windmolens;
- Daken volleggen met zonnepanelen.

- Als bewoners actief meedoen. Als iedereen meeprofiteert. Als bewoners er financieel in hun huishoudboekje er voordeel bij hebben ten opzichte van hun huidige situatie;
- Als het gedragen wordt door de omwonenden, dus als ze meedenken en voordeel hebben, er nut van hebben;
- Als de omgeving van parken en windmolens mee kan investeren en meeprofiteren;
- Wanneer niet de toevallige grondeigenaar de complete winst incasseert, maar dit ten goede komt aan de hele gemeenschap;
- Wanneer het plan lokaal blijft, wordt draagvlak vergroot. Als voorbeeld een zonnepark dat energie levert aan de direct aangrenzende woonwijk;
- Als de buurt zelf een coöperatie opricht en de stroom afneemt, ben je als gemeente goed bezig.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de natuurorganisaties weer. De gegeven individuele suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen

we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de natuurorganisaties. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door de dorpsbelangenorganisaties*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door de dorpsbelangenorganisaties weer.

3 juli 2019, van 19.30 tot 21.30 uur

De bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens de dorpsbelangenorganisaties:

- Meindert Dijkstra (dorpsraad Keijenborg), Tanja Bela (Baaks Belang), Els Sloetjes en Bernard Lucassen (dorpsbelangenvereniging Halle-Heide), Hans Venderbosch en Gerard Winkel (Halle's belang), Rien Houwers en Rik Hulshof (dorpsbelangenvereniging Varsstel).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Gebiedsambtenaar Ineke Maciag, gebiedsambtenaar Jeanne Wissink, procesbegeleider Eric de Kruik en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

De dorpsbelangenorganisaties (dbo's) zien de noodzaak in van de energietransitie en het belang van energiebesparing. De dbo's hebben ook zorgen. Deze omslag is een ingreep in het landschap en heeft impact op de leefomgeving. Al in de voorstelronde benoemen de bestuurders van de dbo's een vlot proces "zonder spookverhalen", praktische informatie en begeleiding bij de verduurzaming. De nuance wordt gemaakt dat er vroeger ook weerstand was tegen molens, maar deze nu een onderdeel van het landschap zijn geworden.

De dorpsbelangenorganisaties wijzen erop dat achter de energietransitie financiële belangen zitten. Zo kunnen investeerders ook cowboys in de markt zijn. De dbo's stellen daarom voor om vooraf strenge, heldere randvoorwaarden op te stellen. Zo zien de dbo's zonnepanelen bij voorkeur eerst op daken.

Volgens de dorpsbelangenorganisaties zou de gemeente zich moeten verdiepen in de technische middelen, de algemene aspecten en de effecten van bepaalde technieken. De gemeente zou hier vooraf heldere informatie over moeten verschaffen, onder andere over het ruimtegebruik, het landschap, gezondheid, de daling van de woningwaarde, andere effecten en ook over de norm voor windmolens. De dbo's zijn van mening dat het goed is om de ervaringen uit andere regio's te delen.

De dorpsbelangenorganisaties zien een overload aan informatie als een risico. Mensen kunnen dan denken: "Dan is het misschien al bij voorbaat slecht voor je." Daarom:

- Niet te veel cijfers gebruiken;
- Tot de kern komen;
- Het belang van de energietransitie en de noodzaak hiervan uitleggen. Een overtuiging kan namelijk zijn: "De invloed van Nederland is toch te gering".

De dorpsbelangenorganisaties vinden het belangrijk dat iedereen in de energietransitie bereikt wordt. “Men staat er gewoonweg niet bij stil.” Ze stellen als communicatiemiddelen voor:

- Persoonlijk contact;
- Een flyer;
- De dbo's inzetten. Zij hebben een redelijke dekking en houden hun leden via de mail en hun website op de hoogte;
- Een dorpsbijeenkomst of inloopavond organiseren. De dbo's kunnen dit faciliteren, maar wel vanuit een onafhankelijke positie. De ervaring uit Baak is wel dat fysieke bijeenkomsten vaak dezelfde mensen trekken. Het werven van ambassadeurs lukte in Baak niet. De inwoners waren heel afwachtend.

Emoties en gevoelsmatige aspecten spelen ook een belangrijke rol. Er valt wat te leren van de aanpak rondom het aanleggen van glasvezel in het buitengebied van Bronckhorst.

- Communicatie. Ook al het eerste idee communiceren;
- Complete communicatie via alle communicatiekanalen;
- De kracht van herhaling;
- Ontzorging;
- Delen van persoonlijke ervaringen en zo met elkaar in beweging komen;
- De mogelijkheid bieden om mee te doen en zelf als omwonende te investeren;
- Het vertellen van kleine success stories: “Dat is leuk zeg”.

Volgens de dbo's zou de gemeente Bronckhorst een ondersteunende rol op zich moeten nemen, maar zou ze ook in de gaten moeten houden of het proces juist verloopt en zou ze de randvoorwaarden moeten bewaken. “De gemeente zorgt ervoor dat alle inwoners betrokken worden.” “Financiële prikkels kunnen mensen in actie laten komen.”

- Ook in de gemeenschap zijn inwoners zelf al bezig. Hierop aanhaken. Vrijwilligers hebben vastigheid nodig;
- Het gemakkelijk maken. Kijken of er een ambassadeur vanuit de gemeente beschikbaar is. Helpen bij de aanpak en bij het kiezen van de beste manier om het initiatief te laten slagen. Gedurende het proces, in de verschillende fasen, qua scope en ook financieel;
- Uitleggen welke partij welke ondersteuning zou kunnen bieden. Een grotere rol innemen, meer regie ten opzichte van AGEM nemen;
- Erop letten dat de initiatiefnemers niet zelf het wiel opnieuw uitvinden. Voorbeelden aandragen en wijzen op mogelijk ‘laaghangend fruit’;
- Als vraagbaak of portaal functioneren. Een spin in het web zijn;
- Een open en eerlijk antwoord geven. Duidelijk maken waar een initiatief wel kan of juist niet kan. Aangeven wanneer een initiatief bij voorbaat kansloos is;
- Ruimte geven en inwoners het heft in eigen handen laten nemen. Gaan voor een open en gedurfte aanpak;
- Een afweging maken op basis van meerdere geluiden. Een eigen, gedegen beslissing maken. Dit besluit onderbouwen;
- Het overkoepelend proces bewaken, op een zorgvuldige, scherpe en heldere manier;
- Contact in vertrouwelijkheid en gemoedelijkheid onderhouden.

De dorpsbelangenorganisaties lichten toe dat de dbo's onderling qua betrokkenheid verschillen. Daarom stellen ze geen standaard route voor hen voor, maar wel een algemene volgorde: van basisidee, richting en plan naar iets presenteren.

In de regio Achterhoek zou er een pool van experts moeten zijn. Zij zouden moeten weten hoe om te gaan met weerstand:

- Deze experts luisteren naar de kern van het probleem;

- Ze vragen door wat een mogelijk alternatief dan is. Hoe kan het anders? Of kan het door iemand anders?
- Ze weerleggen onwaarheden en sparren met de initiatiefnemers;
- En ze spelen een rol als mediator(s).

Vragen die de dbo's zich nog stellen, zijn:

- Wat is democratisch draagvlak? De vraag is of draagvlak te meten is. Een paar schreeuwers kunnen de aandacht krijgen, maar hebben ze wel een grote achterban?
- Wat is objectieve informatie?
- Kan er wat bij een initiatief uitgerekend worden, voordat er mogelijk chaos ontstaat?
- Welke normen bestaan er? Hoe en waarom verschillen deze van elkaar?
- Wat is "lokaal eigendom"? Graag een goede definitie.

De dorpsbelangenorganisaties erkennen dat de energietransitie geld gaat kosten. Als het sneller gaat, zal de prijs ondertussen naar beneden gaan. Zo leveren zonnepanelen nu direct voordeel op. De dbo's vinden het belangrijk dat alle inwoners hierin kunnen delen. Volgens de dbo's moeten projecten toegankelijk zijn, zodat iedereen kan deelnemen. Het is een maatschappelijk belang dat het rendement hoog is en dat een behoorlijk deel van de inwoners kan investeren in het project. Inwoners profiteren zo direct van de revenuen. De dorpsbelangenorganisaties spreken over een "positief wederzijds belang".

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de dorpsbelangenorganisaties weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloophmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de dorpsbelangenorganisaties. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door (toeristische) ondernemers*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door (toeristische) ondernemers weer.

4 juli 2019, van 19.30 tot 21.30 uur

De bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Voor deze gespreksavond hebben we de ondernemersverenigingen, toeristisch platforms en de werkgroepen van Vitale Kernen uitgenodigd. Helaas kon er geen vertegenwoordiger vanuit een ondernemersvereniging aanwezig zijn.

Aanwezig namens de organisaties:

- Erika Vreeswijk en Grieto Zeeman (Vitale Kernen Vorden), Michiel van Til, Marti Hebbink en Jolanda Eenink (Toeristisch Platform Zelhem), Anton van Ingen en Annemarie Pelgrum (Toeristisch Platform Hengelo en Keijenborg).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Accountmanager Recreatie en toerisme Colin Rijmers, accountmanager Industrie en mkb Gert Jan Mugge, procesbegeleider Eric de Kruik en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

De aanwezige ondernemers zitten voornamelijk in de toeristische sector. Jolanda Eenink vertelt dat ze al 12 jaar geleden bewust is begonnen met het verduurzamen van hun bed and breakfast. Ze heeft nu een efficiënte bodemwarmtepomp, een kachel die ze stookt op streekhout en zonnepanelen. Het regenwater is afgekoppeld. Ze wil uiteindelijk energieneutraal worden en legt de duurzaamheidsmaatregelen graag uit aan haar gasten wanneer ze haar hiernaar vragen.

De organisaties wijzen erop dat ze soms de logica missen. Wanneer agrariërs vanwege omstandigheden moeten stoppen (zoals het hebben van asbestdaken) en wanneer een schuur leeg komt te staan, dan blijft het perceel onbenut voor zonnepanelen. Volgens Michiel van Til zit regelgeving ook een functiewijziging (van bijvoorbeeld een varkenshouderij) in de weg. De ondernemer moet bij de sloop van zo'n gebouw of bij een nieuwe bestemming de vergunning inleveren. Volgens hem zou de gemeente meer moeten meewerken om zonnepanelen mogelijk te maken, hier voorwaarden aan stellen en deze gevallen legaliseren.

De organisaties vragen zich daarnaast af:

- Wat zijn de standaard procedures bij nieuwe initiatieven?
- Hoe is 'lokaal' gedefinieerd? Wat is 50 procent lokaal eigendom?

Naast conflicterende regels noemen de organisaties, een kloppende business case en een geschikte timing als cruciale factoren. De gemeente heeft een actieve rol in het informeren.

De organisaties stellen de volgende communicatiemiddelen voor:

- Een actuele website die regelmatig bij wordt gewerkt;
- Een digitaal loket. Een online poll;
- Een bijeenkomst of een spreekuur;
- Een nieuwsbrief over dit thema per gebied;
- Specifieke informatie in de dorpskernen;
- Communicatie gericht op oudere agrariërs die mogelijk gaan stoppen;
- Een overzicht van de subsidiemogelijkheden;
- Een ambassadeur vanuit de gemeente die inwoners gemakkelijk kunnen bereiken. Een “energiek gezicht”, ook per telefoon en per mail.

Als communicatiemiddelen voor de lokale initiatiefnemer noemen de organisaties:

- Een brief gericht per adres te versturen;
- Een artikel publiceren in de lokale krant ‘Contact’.

De organisaties geven tips over de (communicatie-)aanpak:

- Vakmanschap en het techniekonderwijs promoten;
- Bij voorkeur een betrouwbare, lokale installateur betrekken;
- Duidelijkheid scheppen. Een concreet plan met de grootte van het project, de initiatiefnemer, installateur, verantwoordelijk wethouder en de contactpersoon;
- Korte lijnen, zodat inwoners gericht feedback kunnen geven;
- Een positieve insteek hebben. Bewustwording met eye openers;
- De kracht van herhaling;
- Wanneer het te duur is, schrikt dit af. De opgave behapbaar maken. Klein beginnen en klein denken. Kleine tips. Niet per se gelijk richten op energieneutraliteit;
- Het laagdrempelig maken: “Doe maar gewoon”. Niet hoogdravend zijn;
- Pragmatisch insteken. De stappen (hoe een woning aan te passen) communiceren. Expertise binnen de gemeente of bij derden organiseren. Wijzen op de subsidiemogelijkheden of geschikte leningen;
- Opletten met elektromagnetische velden. Ook rekening houden met (dieren)welzijn.

De organisaties benadrukken dat ze het karakteristieke van de streek willen behouden, het unieke, historische karakter (met kastelen en landgoederen), de gastvrijheid die Bronckhorst biedt en de uitstraling van het coulissenlandschap (met veel groen, lanen, bomen en erven). Dit zien de organisaties als een voordeel, waar de gemeente voor moet waken.

- Open blijven voor alternatieven. Kleine windmolens veroorzaken minder (geluids-) overlast;
- Variëren in het ontwerp van de zonneparken. Niet op één vorm wedden, maar gaan voor diversiteit (in grootte etc);
- Een afweging per gebied maken;
- De natuur een onderdeel van het project maken;
- Investeren in groen eromheen. Bomen leggen CO₂ vast en zorgen daarnaast voor verkoeling/een daling van de plaatselijke temperatuur;
- Inpassen in het landschap en het coulissenlandschap behouden;
- Beleving. Rekening houden met wandelaars en fietsers. Erlangsheen kunnen lopen.

De organisaties stellen voor de energietransitie aan te pakken als een kunstproject. De gemeente zou goed moeten nadenken over de vormgeving en ook de kansen moeten zien om de gemeente Bronckhorst (toeristisch) te promoten. “Bronckhorst energieneutraal, maar dan mooi.” De organisaties opperen het idee om hier een prijsvraag over uit te schrijven, zodat de bezoekers aan Bronckhorst gaan denken: “Ze doen het, zoals het hoort”. Zo verandert de energietransitie in een voordeel en kan duurzaamheid het toerisme zelfs versterken. Op zo’n manier krijgen de eigen inwoners ook het gevoel: “Ik wil meedoen!”.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de (toeristische) ondernemers weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloophmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de (toeristische) ondernemers. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input vanuit VALA*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door VALA weer.

8 juli 2019, van 19.30 tot 21.30 uur

Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens de landschapsorganisaties:

- Jacqueline Collou (Vereniging Agrarisch Landschap Achterhoek, VALA).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Procesbegeleider Eric de Kruik, landschapscoördinator en accountmanager Landbouw Willy Toonk en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

Jacqueline Collou zit in het bestuur van VALA en is als zelfstandig landschapsontwerper betrokken bij meerdere duurzaamheidsprojecten in de regio en bij de Regionale Energie Strategie. Ze praat dan ook vanuit deze ervaring over de beleving van landschappen en over energielandschappen en niet direct als vertegenwoordiger van de VALA. Zo is ze zelf gewend geraakt aan het uitzicht op de windmolens langs de Duitse grens en ziet ze solarpark "De Kwekerij" in Hengelo als goed voorbeeld. Niet gezien het kostenplaatje, maar wel gezien de inpassing in het landschap.

Op de vraag of het coöperatieve model mensen over de streep kan halen, reageert Jacqueline Collou als volgt: "Als het gaat om stimuleren van bijvoorbeeld zonneparken dan kan je je afvragen of het coöperatieve model voor agrariërs altijd aantrekkelijk is. Vaak wordt de grond verhuurd aan de ontwikkelaar en zit een agrariër niet te wachten op mede-eigenaarschap van bijvoorbeeld omwonenden. De opbrengst zit in de verhuur van de grond. Ook voor omwonenden zal het niet altijd interessant zijn om groene stroom met korting af te nemen, bijvoorbeeld omdat veel mensen al contracten hebben met een langere looptijd."

Jacqueline Collou ziet een verschil tussen grond van de gemeente zelf en particuliere/agrarische grond. Volgens haar zou de gemeente hier ook onderscheid in moeten maken. In die zin, dat gemeentegronden een groter maatschappelijk doel kunnen dienen. Het zijn andere uitgangspunten.

Jacqueline Collou ziet een rol voor de gemeente om eerst binnen de bebouwde kom en binnen industriezones de mogelijkheden te benutten. De gemeente kan ervoor zorgen dat een zonneveld op gemeentegrond zodanig kan worden ingepast dat er bijvoorbeeld ruimte is voor recreatie. Als voorbeeld noemt ze De Kwekerij. Dit is op agrarische grond veel moeilijker.

De gemeente zou volgens haar moeten inzetten op een duidelijk stappenplan waarbij de gemeente in een vroeg stadium de mogelijkheden en de verplichtingen aangeeft. Jacqueline Collou noemt Winterswijk als voorbeeld. De gemeente daar hanteert bij zonneparken tot 2

hectare het principe 'het mag, mits'. Hoe groter het zonnepark, hoe meer eisen er worden gesteld aan het inpassen. Ze geeft aan dat participatie in de meeste gemeenten een eis is. In de vorm van meedenken, maar ook in de vorm van meeprofitieren.

De term 'participatie' vindt Jacqueline Collou lastig. "In het geval van Winterswijk moeten omwonenden in de eerste instantie en de rest van de gemeente in tweede instantie de mogelijkheid hebben te participeren voor 25 tot 50%, afhankelijk van de situatie. Het gaat om meefinancieren en delen in de opbrengst. Hier kom je dus bij het deel waar je je van af kunt vragen of dit in alle gevallen lukt. Mijn ervaring is dat hier nogal eens sceptisch op wordt gereageerd door de omgeving."

Jacqueline Collou: "Er is lang vanuit gegaan dat participatie per definitie leidt tot meer draagvlak, maar ik denk dat dit ondertussen wel achterhaald is. Ook denk ik dat de term participatie vooraf goed gedefinieerd moet worden."

Ze licht inpassing in het landschap toe, ook in verhouding tot het participatieproces:

- Kaders en beleid opstellen voor een goede inpassing in de omgeving;
- Algemene regels of richtlijnen aangeven voor een principeverzoek;
- Toetsen door de gemeente bij 'ja, mits' of 'nee, tenzij' en daarna duidelijke kaders meegeven. Mensen niet zelf laten zwemmen, dus regie nemen. Geen standaard voor inpassing opstellen. Het gaat om maatwerk;
- Het landschapstype leidend laten zijn en bouwstenen voor een energielandschap geven. Landschapselementen (zoals houtwallen of singels, hagen enz.) kiezen, afhankelijk van het landschapstype. In open landschappen alternatieven als bijvoorbeeld bloemrijke akkerranden. In veel gemeenten worden essen en kampen als locatie voor zonneparken uitgesloten;
- De hoogte van de zonnepanelen aanpassen aan het landschapstype. Wanneer zichtlijnen gewaarborgd moeten blijven, de panelen niet hoger dan bijvoorbeeld één meter laten uitsteken.

- Rond industrieparken liggen kansen;
- Of bij combinaties met bijvoorbeeld waterretentie.

- Schets- of ontwerpessies organiseren, als er voldoende ruimte is voor verschillende scenario's. Dit niet doen als er geen verschillende mogelijkheden in het desbetreffende landschap zijn en wanneer bewoners nauwelijks invloed hebben;
- Goed informeren is ook een vorm van participatie;
- De eis om 50 procent in lokaal eigendom kan ongunstig zijn. Economisch gewin blijft belangrijk;
- Nadenken over een percentageregeling voor landschapselementen (een minimum percentage – netto of bruto - van de oppervlakte van het project);
- Als gemeente gronden opkopen en bestemmen als zonnepark. Op eigen grond coöperatief projecten realiseren en de boodschap uitdragen: "Wij hebben besloten om te investeren als zorg voor de gemeenschap";
- Evaluatiemomenten en een realitycheck inplannen;
- De beplanting en landschapselementen behouden, wanneer de zonnepanelen – na de levensduur van het project - weggehaald zijn.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input vanuit VALA weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en

communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input vanuit VALA. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door de Participatieraad*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door de Participatieraad weer.

De input is opgehaald via een online vragenlijst. Alle leden van de Participatieraad konden vanaf 9 juli 2019 via een online formulier reageren op specifieke vragen.

Online antwoorden zijn gegeven door:

- Hannah Salomé en Anneke Voorend (leden van de Participatieraad).

De Participatieraad is een onafhankelijke adviesraad van inwoners van de gemeente Bronckhorst. De Participatieraad geeft gevraagd en ongevraagd advies aan de gemeente over regelingen in het sociaal domein.

De energie-opgave is groot en zal impact hebben op alle inwoners. Hoe zorgen we ervoor dat de energietransitie betaalbaar is en toegankelijk voor iedereen ongeacht de financiële draagkracht of persoonlijke situatie? Leden van de Participatieraad reageren online op specifieke vragen over energie-armoede, inclusiviteit en participatie in de energietransitie.

Hannah Salomé en Anneke Voorend zijn lid van de Participatieraad en ondersteunen inwoners van de gemeente Bronckhorst. Ze geven respectievelijk aan “op het terrein van het sociaal domein” en “aan alle inwoners met een zorgvraag, ongeacht de leeftijd”. Op de vraag in hoeverre het probleem van energie-armoede speelt in hun achterban, antwoorden ze:

- “Grote rol. Deze mensen (eigen huis) hebben niet voldoende middelen om extra geld te investeren in huizen duurzaam te maken. Andere hebben een huurhuis en zijn afhankelijk van de verhuurder en als daar niets gebeurt en zij (de huurder met al een kleine portemonnee) moeten opdraaien voor de kosten van de verhoging op de energierekening hebben deze mensen nog een schuld erbij die niet hun geldproblemen oplost.”
- “Mensen met een zorgvraag hebben veelal (grote) beperkingen op de arbeidsmarkt en daarmee ook vaak een laag inkomen. Velen zijn ze aangewezen op uitkeringen. Het speelt dus vaak.”

Hannah Salomé en Anneke Voorend zien de volgende kwetsbare groepen als het gaat om het besparen en zelf opwekken van energie:

- “Ouderen, mensen met een flexcontract, zzpers die nauwelijks kunnen rondkomen, mensen met een uitkering (divers).”
- “Bij ouderen is besparen mogelijk met voldoende uitleg/hulp/ondersteuning/informatie. De investering voor zelf opwekken lijkt me veelal niet haalbaar.”

De twee leden van de Participatieraad geven de volgende suggesties wat de gemeente kan doen om deze mensen te ondersteunen of hoe de gemeente rekening kan houden met hun persoonlijke situatie:

- “De lasten verdelen naar inkomen of eigen kapitaal; als er subsidies of tegemoetkomingen zijn deze zolang laten doorlopen dat ook de mensen die als laatste een overstap naar verduurzamen kunnen maken ook nog recht hebben op die subsidie of tegemoetkoming; niet te veel druk door een tijdsbegrenzing, waarvan de planning al niet realistisch is; investeren in mogelijkheden die beter betaalbaar zijn (technieken voor verduurzamen).”
- “De gemeente kan met financiële arrangementen komen waarbij inwoners meteen merken dat hun energielasten dalen. Het moet een constructie krijgen waarbij het geen lening heet, maar een verrekening van voorfinanciering of zo. Dit i.v.m. registratie kredieten in Tiel, schuldhulpverlening e.d.”

Hannah Salomé en Anneke Voorend wijzen op de volgende aandachtspunten in het organiseren van betrokkenheid en financiële middelen en het onder de aandacht brengen van de noodzaak van de transitie:

- “Goede communicatie; bewoners mee laten denken, dus niet alleen die georganiseerd zijn; luisteren naar de zorgen van de bewoners; niet met een al voor opgezet vastgesteld plan komen maar de invloed van bewoners werkelijk een plek geven in hun toekomst; een werkelijke dialoog en niet doen alsof.”
- “Algemene collectieve voorlichting werkt bij een grote groep inwoners niet. Actief benaderen van mensen met hoge energierekeningen, meedenkmaatjes, ambassadeurs zoals ingezet zijn bij de glasvezel. Actieve en intensieve inzet lijkt me nodig. Inmiddels weet bijna iedereen wel dat het met het klimaat niet helemaal goed zit, maar dat je individueel kan bijdragen en daar voordeel van hebt, vraagt ondersteuning op individueel niveau.”

Hoe zou hun achterban betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven? Hannah Salomé en Anneke Voorend geven beiden aan door hen goed te informeren. In het online formulier selecteren ze de mogelijkheid rondom financiële participatie juist niet aan. Beiden vinken ze de optie ‘door financieel te investeren in duurzame projecten’ niet aan.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de Participatieraad weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de Participatieraad. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input tijdens de publieksavond*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input tijdens de publieksavond weer.

15 juli 2019, van 20.00 tot 22.00 uur

Deze publieksavond vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanmeldingen:

- H.M. Riemers, E. Severt, M. Boender, Manou Kluwer, Rolf Grijpma, W.M. Caljouw, Marco Muetstege, R.P. de Graaf, P.H. Enthoven, M.W. Hebbink, Cor Hofs, Colinda van Dijk, J. Dikker, Anneloes Timmerije, Gea Bakker, Janet Oskam, M. van Til, Cees Kraakman, Dick Leussink, René Bruns, Zielhorst, W.H. Wessels, H.J. Hilferink, G.B. Leneman, Dolf Janson, Johan Mollenhof, twee leden van Dorpsraad Drempt, Gerard Oud en T. Sunier (De Groene Draad).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Procesbegeleider Eric de Kruij, duurzaamheidscoördinator Erik Mol, wethouder Paul Hofman, Rick te Plate vanuit cluster Omgeving en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

Om alle inwoners van Bronckhorst de kans te geven mee te denken, organiseerde de gemeente Bronckhorst een publieksavond op 15 juli 2019. Iedereen die nog niet eerder deelnam aan een gespreksavond over het proces in de energietransitie, was welkom. De gemeente Bronckhorst heeft de aanwezigen op één van de al eerder georganiseerde energierally's, expliciet voor deze optie uitgenodigd. Ook tijdens de publieksavond stond de vraag centraal hoe inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

Dit verslag geeft een indruk van dit gesprek met diverse mensen uit verschillende kernen binnen de gemeente Bronckhorst. Het gespreksverslag somt de individuele reacties uit het aanwezige publiek op. Ook reageerden er mensen vanuit een bepaalde groep, zoals een dorpsbelangenorganisatie, het actiecomité rondom 't Zand of een energiecoöperatie.

De aanwezigen geven aan op welk moment ze geïnformeerd willen worden, wanneer lokale initiatiefnemers een energie-initiatief (gaan of willen) ontplooiën:

- Zo vroeg mogelijk;
- In een vroeg stadium op de hoogte brengen. Zodra er een idee of initiatief is;
- Vooraf aan de uitwerking van het initiatief, in de verkenningsfase;
- Als het plan al te ver uitgewerkt is, dan worden mensen huiverig;
- Dus met inbreng en inspraak. Zodat inwoners erop kunnen vertrouwen, dat er naar hen geluisterd wordt en dat ze echt serieus genomen worden;
- Om te voorkomen dat mensen achteraf zeggen: "De initiatiefnemers zijn toch hun eigen weg gegaan".

Op de vraag welke informatie de aanwezigen graag over een initiatief zouden willen ontvangen, antwoorden ze:

- Behoorlijk diepgaande informatie;
- Gedetailleerde, technische informatie over het project. Het niet algemeen houden;
- Keuze bieden uit verschillende scenario's. Deskundigen zouden deze varianten, de afwegingen daarbij en de echte alternatieven moeten aangeven.

De aanwezigen geven de volgende suggesties die lokale initiatiefnemers zouden moeten meenemen in de communicatie:

- Een vrij grote kring om het potentiële project heen erbij betrekken;
- Iedereen een brief aan huis sturen. Niet iedereen krijgt of leest de lokale krant;
- Ook niet iedereen kijkt op de website van het initiatief of van de gemeente.

Over de rol en de (communicatie)aanpak van de gemeente leveren de aanwezigen de volgende input:

- Communiceren op hoeveel energiebesparing en –opwek de gemeente Bronckhorst inzet. De mogelijke energiemixen voor 2030 (berekend door het bureau Over Morgen) beschikbaar maken;
- Aangeven hoe we als gemeente de doelstelling 'energieneutraal' gaan invullen. De opgestelde scenario's en de alternatieve opties ook benoemen;
- Aangeven hoe 'energie van buitenaf' meespeelt bij deze ambitie;
- De voortgang in de energietransitie zichtbaar maken. Bijvoorbeeld met een dash board bij het binnenrijden van een dorp;
- Als gemeente een voorbeeldfunctie aannemen en het maatschappelijk belang benadrukken en vooropstellen;
- Communiceren met welke projecten de gemeente zelf bezig is. En op welke manier en bij welke partij inwoners en initiatiefnemers ondersteuning kunnen krijgen;
- Een overzicht opstellen van de initiatieven die lopen, zowel klein als groot;
- Publiciteit geven aan lokale initiatieven;
- Rekening houden met het feit dat lokale initiatieven soms niet voldoende mensen voor de uitvoering hebben. Ook gemeentelijke manuren investeren;
- Het regionale Aanjaagfonds voor lokale initiatieven promoten.
- Heldere en eenduidige criteria opstellen en deze met goede argumenten onderbouwen. Als gemeente transparant zijn over de slagingskansen van initiatieven;
- Een voorkeursvolgorde opstellen. Eerst daken benutten voor zonnepanelen. Er zijn best veel daken. Deze potentie onderzoeken. Dan pas zonneweides realiseren;
- De industrie als energieverbruiker niet vergeten. Goed kijken hoe de kosten voor de huishoudens zich verhouden tot de kosten voor de industrie. Met het oog op een eerlijke verdeling van de lasten;
- In de energietransitie meer sturen als gemeente en handelen op basis van feiten;
- Het onderscheid maken tussen een energiecoöperatie en een lokaal energiecollectief door bewoners;
- Omdat Nederland al achterloopt in de energietransitie, als gemeente niet alleen inzetten op collectieve projecten, maar ook op meer zakelijke projecten;
- Alle initiatieven toejuichen en de gemeenteraad hierover laten beslissen. De doorlooptijd van grote energieprojecten is al gauw vijf jaar;
- Voorsorteren op een mogelijk scenario in de toekomst, waarin blijkt dat er toch geen lokale initiatieven worden ontplooid. De voorwaarde '50 procent lokaal eigendom' evalueren en inspelen op de werkelijke ontwikkelingen in Bronckhorst;
- Oppassen met het uitsluiten van nieuwe technieken. Innovaties (zoals de inzet van waterstof) kunnen zich in de toekomst nog ontwikkelen;
- Ook het mobiliteitsvraagstuk en de landbouwsector bij deze opgave betrekken.

- De energie-opgave begrijpelijk maken. Meer 'Jip-en-Janneke-taal' gebruiken;
 - Ook inzetten op gedragsverandering;
 - De energiecoaches, het energieloket en AGEM meer onder de aandacht brengen;
 - Praktische ervaringen delen, elkaar inspireren, een optimistisch geluid laten horen en zo anderen mee laten krijgen;
 - De hulp inzetten van enthousiaste mensen die uit eigen ervaring (buurt)bewoners kunnen overtuigen;
 - De kleine kernen in de gemeente geen achterstand laten oplopen.
-
- Er is behoefte aan concreetheid en duidelijkheid welke maatregelen nu al effectief zijn. De problematiek rondom asbest laat zien dat mensen afwachtend zijn. Ervoor zorgen dat mensen zelf initiatief gaan nemen. Wat kunnen we zelf doen?;
 - Het energieneutraal maken van een woning kost heel veel werk. Het is lastig om mensen over de streep te trekken;
 - Duidelijker de stappen om het huis te verduurzamen communiceren. Volgens de strategie van de Trias Energetica. Mensen herinneren aan het zo min mogelijk verbruiken van energie. Het energieverbruik laten afnemen en optimale isolatie van woningen bevorderen;
 - De vertaalslag naar inwoners maken. Wat betekent de energietransitie nou concreet? Wat staat er de komende tijd te gebeuren? Wat zijn de mogelijke technieken dan? Is er een subsidie beschikbaar?;
 - Attenderen op het kostenplaatje voor huishoudens. De consequenties van de duurzaamheidsmaatregelen aangeven, het liefst met harde berekeningen (in euro's). "Wanneer u hiervoor kiest, dan gaat dit ... euro kosten.";
 - De mogelijkheden om collectief woningen (of bijvoorbeeld straten) te verduurzamen communiceren. Welke stappen kunnen de inwoners gezamenlijk nemen? Ook de mogelijkheden voor een warmtenet onderzoeken.

De aanwezigen maken daarnaast nog de volgende opmerkingen over de uitvoering:

- Soms vergt energiebesparing te forse investeringen en is dit op dit moment onmogelijk. Dit als gemeente afkaderen en eerst concentreren op de woningen die meer logisch zijn nu aan te pakken. Een volgorde in belangrijkheid hanteren;
- Het tekort aan capaciteit op het energienet oplossen voor zonnepanelen op particuliere daken. De kabel kan een klein aantal zonnepanelen op een woning soms al niet aan. Dan ben je al te laat. Dit is zeker een gemiste kans bij nieuwbouw;
- Ook een elektrische warmtepomp en elektrische kachel kunnen een zwaardere aansluiting vergen. Elektrisch vervoer is bovendien een uitdaging voor het net;
- Realistisch zijn over het energienetwerk. Pro-actief optreden ten opzichte van Liander, wat betreft de energievraagontwikkeling;
- De huidige functie van een gebouw of een perceel komt soms niet meer overeen met de oorspronkelijke functie. De mogelijke (procedurele) barrières voor de energietransitie proberen weg te nemen.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input tijdens de publieksavond weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente

Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de aanwezigen tijdens de publieksavond. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- Verslag van de geleverde input door de LTO

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door de LTO weer.

18 juli, van 13.00 tot 14.30 uur

Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens LTO Noord:

- Marja Hartman-Oosterink (voorzitter), Rudi Schennink (milieu) en Jan Schieven (onder andere: kavelruil).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Procesbegeleider Eric de Kruij, accountmanager Landbouw Willy Toonk en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

De land- en tuinbouworganisatie LTO is de organisatie voor collectieve belangenbehartiging, individuele dienstverlening en groepsgerichte activiteiten voor agrarische ondernemers. Marja Hartman-Oosterink, Rudi Schennink en Jan Schieven zijn bestuursleden van de LTO-afdeling 'West Achterhoek' en runnen alle drie een melkveebedrijf in de gemeente Bronckhorst. De LTO beaamt dat er aan de energietransitie geen ontkomen meer is. De LTO is ook voor duurzame energie, zonnepanelen, windmolens, natuur en biodiversiteit.

Agrariërs kunnen zowel principiële als financiële motieven hebben om zelf mee te doen. Volgens de LTO is het aantrekkelijke aan de opwek van duurzame energie dat agrariërs hun hun eigen energieverbruik kunnen dekken, zo besparen op de energiekosten (op de stijgende energieprijzen en –belastingen) en profiteren van een lager stroomtarief.

De LTO geeft aan dat agrarische ondernemers toch vaak niet meteen het verdienmodel van duurzame projecten inzien of ontmoedigd raken vanwege de lange terugverdientijden. Ook hebben agrariërs vaak geen grootverbruikaansluiting, willen ze niet in een hogere milieucategorie gaan vallen of niet de landbouwvrijstelling op grond mislopen. Bovendien moet een agrariër steeds meer voldoen aan regelgeving van bovenaf. De LTO wijst erop dat er aan de stallen meer eisen worden gesteld en dat grondgebondenheid in de landbouwsector een grotere rol gaat spelen.

Over de rol en de (communicatie)aanpak van de gemeente levert LTO de volgende input:

- Het participatie-onderdeel goed uitwerken. Dit verhaal helder hebben en meteen duidelijkheid vanuit de gemeente kunnen bieden;
- Gaan voor een open aanpak samen met de buurt. Duidelijk en direct;
- Ook een soort handleiding hebben voor (zakelijke) ontwikkelaars en investeerders;
- Met antwoorden op de volgende vragen: Hoe moet de buurt betrokken worden? Hoe kan de buurt zelf een bijdrage leveren? Wat zijn de randvoorwaarden? Wat wordt beschouwd als kwetsbare natuur of waardevol landschap? Wat is de concrete

uitwerking van de eis om 50 procent lokaal eigendom? Wat betekent een omgevingsfonds? Wat houdt de grens van 2 hectare (zonnepark) in? Geldt dit per initiatief of per persoon?

- Mogelijke locaties voor opwek van energie aangeven op een overzichtskaart;
- Als gemeente harder inspanssen om zonnepanelen eerst op daken te realiseren en de mogelijkheden aan te geven wanneer het plaatsen op eigen dak niet kan of niet gewenst is. Ook van start gaan met windenergieprojecten;
- Beter de verschillende opties communiceren. Geen landbouwgrond gebruiken voor zonneparken, omdat er nog andere gronden geschikt en onbenut zijn. Alert blijven op het functioneren van de bodem (door schaduwwerking van zonneparken);
- Concreet insteken en procedures versnellen: waar kan wat wel, en waar kan dit niet? Pioniers met innovatieve ideeën moeten soms te lang wachten op de gemeente.

- Zonneparken beschut en uit het zicht aanleggen;
- Opbrengst mogelijk verhogen door gebruik te maken van zonreflectie;
- Ook alternatieve vormen onderzoeken (zoals een grote solar boom);
- Biogasinstallaties zijn makkelijker in de omgeving in te passen. Er is al een systeem dat de fractie urine scheidt van de vaste mest. Dit mono-vergisten leidt tot een lagere uitstoot van ammoniak in de stal. LTO: "Ondanks dat, blijf je toch ook te maken hebben met verkeersbewegingen, stankoverlast en een mogelijk NIMBY-effect".

- Als gemeente actief informeren. Ook wat de gemeente aan ondersteuning kan bieden en hoe de gemeente kan helpen om agrariërs of inwoners in beweging te krijgen. Hen ontzorgen en samen werken aan draagvlak;
- Goed contact met de energiecoöperaties onderhouden. Mensen meekrijgen en bijvoorbeeld laten meeprofiten van een lager stroomtarief;
- Eén vast informatieloket organiseren waar mensen terecht kunnen, meteen antwoord krijgen en vanuit daar verder aan de slag kunnen. Op een centrale plek (zoals de Energiewinkel in Zutphen), of zelfs met een eye catcher;
- Zodat ze niet van het kastje naar de muur worden gestuurd;
- Een professionele instantie die door iedereen wordt vertrouwd en die van tevoren al helderheid biedt;
- Als gemeente een centrale rol pakken en faciliteren. Voorwerk verrichten, voorbeeldcontracten beschikbaar hebben en helpen bij juridische en/of fiscale zaken. Verhelderen dat agrariërs eigenaar blijven van het eigen dak;
- Wijzen op verschillende aspecten: asbestsanering, de verzekering, het onderhoud en de mogelijke schade-afhandeling, de rol van buitenlandse projectontwikkelaars, eventuele bedrijfsopvolging, de business case van duurzame projecten en de opruimkosten na afschrijving van de zonnepanelen.

De LTO geeft de volgende suggesties die de gemeente en/of de lokale initiatiefnemers zouden moeten meenemen in de communicatie:

- Mond-tot-mond-reclame;
- Bij mensen thuis langs gaan en samen om de keukentafel gaan zitten;
- Een tijdschrift uitgeven met een vaste rubriek over duurzaamheid;
- Een podium geven aan agrariërs die al goede stappen maken en deze mooie verhalen delen. Zodat mensen bewust worden waar agrariërs al op hun bedrijf mee bezig zijn;
- Communiceren via de (gemeente)site of met een bredere campagne.

Het kringloopdenken, circulaire systemen, het inzetten van reststromen als organische nutriënten, integraal bodembeheer en gentschvrije en biologische productiemethoden nemen een grotere rol in de landbouw in. Zo zet Friesland Campina in op duurzame melk en heeft de zuivelcoöperatie een duurzame Top-Zuivellijn, onder het keurmerk 'On the way to PlanetProof'. Bij deze bijzondere melkstroom besteden agrariërs onder andere extra aandacht aan de kwaliteit van de melk en aan het inkopen van groene stroom. Volgens de LTO zit aan dit keurmerk ook een gezond verdienmodel vast.

Samenvattend spelen er verschillende ontwikkelingen, zoals regelgeving van bovenaf, verduurzaming van de landbouwketens, de lokale energietransitie, de eigen (technische of bedrijfskundige) situatie van de agrariër en de (gezamenlijke) belangen hierin. De LTO geeft aan dat agrariërs al actief aan het omdenken zijn en patroonveranderingen doorvoeren, maar ook dat deze grote opgave niet vandaag op morgen plaatsvindt. Volgens de LTO zou in deze grote opgave uiteindelijk iedereen wat water bij de wijn moeten doen.

Aan de ene kant ziet de LTO deze nieuwe kansen en het innovatiepotentieel, maar aan de andere kant maakt de LTO ook duidelijk dat het belangrijkste is dat er brood op de plank blijft komen. De LTO benadrukt dat de gemeente hier rekening mee zou moeten houden: "Bij zulke hete en droge zomers raakt de rek er bij agrariërs uit".

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door de LTO weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloophmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van de LTO. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door Liander*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door Liander weer.

23 juli, van 12.00 tot 13.30 uur

Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens Liander:

- Joël van Tiem (gebiedsregisseur Strategie & Omgeving, regio Achterhoek) en Wesley van Aalten (relatiemanager Strategie & Omgeving, regio Achterhoek).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Duurzaamheidscoördinator Erik Mol en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

Liander is een netbeheerder. Liander legt kabels en leidingen aan en beheert het energienetwerk in onder meer de regio Achterhoek. Liander staat voor een energievoorziening die iedereen onder gelijke condities toegang geeft tot betrouwbare, betaalbare en duurzame energie.

Het doel van het overleg wordt in gezamenlijkheid vastgesteld. Liander geeft allereerst uitleg over de ligging en de capaciteit van het elektriciteitsnetwerk in de gemeente Bronckhorst. Vervolgens licht Liander de ontwerpprincipes toe die van belang zijn bij de inpassing van duurzame opwek. Liander doet dit beiden aan de hand van presentatiemateriaal. Tot slot geeft Liander inhoudelijke feedback op de huidige routekaart.

Ligging en capaciteit elektriciteitsnetwerk

Grootschalige, duurzame opwek zoals wind en zonneweides van >2ha worden direct aangesloten op het dichtstbijzijnde onderstation. Kleinschalige, duurzame opwek (zon <2ha, maar >50 kW) wordt aangesloten op het middenspanningsnet. Zon op dak van kleinverbruikers (tot circa 50 kW) wordt aangesloten op het laagspanningsnet.

Er zijn geen onderstations in Bronckhorst. Grootschalige, duurzame opwek binnen de gemeentegrenzen zal worden aangesloten op de onderstations in Doetichem, Angerlo, Zutphen en/of Lochem. Verder toont Liander de ligging van het middenspanningsnet en geeft aan dat dit een fijnmazig net is en dat sommige gebieden beperkte capaciteit voor teruglevering hebben.

Het elektriciteitsnet is lang geleden aangelegd met als doel energie van een centrale te transporteren naar huishoudens en bedrijven. Omdat Bronckhorst dunbevolkt is, is er van oudsher weinig energievraag en daarmee beperkte capaciteit in het middenspanningsnet. Ook verklaart dit de afwezigheid van grote onderstations in de gemeente Bronckhorst.

De ontwerpprincipes

Om de energietransitie *maakbaar* (in termen van realisatietijd) en *betaalbaar* (in termen van maatschappelijk geld) te houden, is het volgens Liander essentieel kennis te nemen van de geldende ontwerpprincipes en deze toe te passen. De samenvatting van de door Liander gegeven toelichting op de ontwerpprincipes is hieronder weergegeven, waarbij Liander opmerkt dat het hanteren van de hieronder geschetste volgorde van belang is.

1. Benut het bestaande net optimaal.

Het middenspanningsnet is een fijnmazig net in de gemeente, maar is niet ontworpen voor teruglevering van duurzame opwek. Daarom is het van belang om het bestaande net zo goed mogelijk te benutten:

- Aansluiting voor levering gebruiken voor teruglevering. Hiermee kan er zonder uitbreidingen in het net toch teruggeleverd worden;
- Zonnepanelen niet aansluiten aan hun piekvermogen, maar “deze aftoppen”. Hiermee wordt veel efficiënter gebruik gemaakt van het bestaande net en de bestaande aansluiting, omdat het net niet voor de enkele piekuren per jaar (de zonnige zomerdag) hoeft te worden uitgelegd of uitgebreid;
- Joël van Tiem: “Agrariërs hebben bijvoorbeeld vaak een kleinverbruikaansluiting. Om (de kosten voor) een zwaardere aansluiting op het middenspanningsnet te voorkomen kan het gunstig zijn om bijvoorbeeld slechts 80 procent van het dak te gebruiken voor zonnepanelen, in plaats van het hele dak. Hiermee bespaart de initiatiefnemer kosten voor het verzwaren van de aansluiting en wordt het bestaande net optimaal benut.”;
- Wind en zon combineren op één aansluiting; zonne- en windenergie kennen verschillende profielen ten opzichte van elkaar. Op zonnige dagen waait het meestal niet hard en als de wind hard waait, is het meestal niet heel zonnig. Vanwege dit verschil in gelijktijdigheid kan één kabel zon en wind dus terugleveren en wordt zo efficiënt gebruikt;
- Opwek en verbruik zo dicht mogelijk bij elkaar plaatsen. Immers, hoe minder ver energie getransporteerd moet worden, hoe minder het netwerk wordt belast. Ook kunnen hiermee knelpunten in het middenspanningsnet als gevolg van spanningsopdrijving worden voorkomen.

2. Sluit duurzame opwek aan op bestaande onderstations met capaciteit aan.

Liander wijst erop er hierbij te zorgen dat de afstanden tot de bestaande onderstations zo klein mogelijk zijn.

3. Als uitbreiding van het net nodig is, plaats nieuwe onderstations dan in de buurt van gebieden waar duurzame opwek zich gaat concentreren zodat nieuwe infrastructuur optimaal benut wordt.

4. Cluster aanvragen tot enkele grote.

Liander benadrukt dat door duurzame opwek te clusteren de aanleg van nieuwe infrastructuur sneller en goedkoper te realiseren is.

Ontwerpprincipes en de Regionale Energiestrategie (RES)

Wesley van Aalten geeft aan dat de hierboven geschetste ontwerpprincipes tevens onderdeel zijn van de informatie die Liander proactief inbrengt binnen de RES. "Liander streeft er naar de energie-infrastructuur zoveel mogelijk mee te laten groeien met de ambities van de regio Achterhoek en staat voor een maakbare en betaalbare energie-

infrastructuur (en daarmee energietransitie). Dit vraagt om het respecteren van deze ontwerpprincipes.”

Overigens vraagt dit volgens Liander tegelijkertijd om een integrale benadering (niet alleen zon en wind, maar ook industrie, landbouw en mobiliteit), het concreet maken van de opgave (waar, wat, wanneer, hoeveel) en het hanteren van 2050 als zichttermijn. En natuurlijk om nauwe samenwerking tussen alle stakeholders die betrokken zijn binnen de RES. Liander neemt dan ook actief deel aan stuur- en werkgroepen.

Liander biedt inzicht richting ontwikkelaars

Kostenindicatie en offerte

Via de “kostenindicatie” (<https://kostenindicatie.web.liander.nl/aansluiting>) kan een ontwikkelaar inzicht krijgen in de geschatte kosten van een nieuwe aansluiting. Als de ontwikkelaar de kosten van de nieuwe aansluiting exact wil weten, of deze wil een beeld krijgen van de doorlooptijd, dan dient deze een offerte aan te vragen. Liander geeft aan dat voor duurzame opwek >2MW de klant overigens altijd een offerte dient aan te vragen.

De aansluitcalculator

Zoals Liander eerder aangeeft, wordt door het aftoppen van zonnepanelen het bestaande net efficiënt gebruikt. Het kan een initiatiefnemer ook direct voordeel opleveren, doordat het de initiatiefnemer een verzwaring van een aansluiting kan besparen. De aansluitcalculator (<https://www.liander.nl/mkb/terugleveren/aansluitcalculator>) biedt inzicht in het (financiële en energetische) rendement van het toepassen van aftoppen, specifiek afgestemd op de situatie van de initiatiefnemer. Het biedt inzicht in het rendement van drie verschillende situaties en vergelijkt deze met elkaar:

1. Zonnepanelen op de piek van de bestaande aansluiting leggen;
2. Het hele dak vol leggen en de bestaande aansluiting verzwaren;
3. Zonnepanelen aftoppen op piek van de bestaande aansluiting.

Inhoudelijke feedback op de huidige routekaart

Liander merkt op dat zij de redenatie achter de passage in de huidige routekaart “...één groot zonneveld (>10ha) zodat Liander de infrastructuur kan aanpassen.” niet kan volgen en Liander ziet deze dan ook graag aangepast. Indien input voor de routekaart nodig is, is Liander graag bereid deze te leveren. Verder roept Liander partijen op initiatieven vroegtijdig te delen, en adviseert deze oproep expliciet op te nemen in de routekaart.

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door Liander weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van Liander. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.

Gesprek over het proces in de energietransitie

- *Verslag van de geleverde input door Waterschap Rijn en IJssel*

Duidelijk is dat inwoners nauw betrokken willen worden bij het proces van de energietransitie. Om te horen wat de verwachtingen precies zijn, gaan we in gesprek. De dialoog gaat over participatie in de energietransitie en op welke manier inwoners betrokken willen worden bij lokale energie-initiatieven.

De gemeente Bronckhorst nodigt bepaalde doelgroepen (op basis van belang, rol en expertise) gericht uit. Op basis van de nieuwe indrukken over het proces in de energietransitie en inhoudelijk advies van experts maken we de routekaart concreter en meer toepasbaar op de Bronckhorster situatie. De uitkomsten verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Dit verslag geeft de geleverde input door het Waterschap Rijn en IJssel weer.

14 augustus, van 11.00 tot 12.30 uur

Deze bijeenkomst vond plaats in het gemeentehuis van Bronckhorst, Elderinkweg 2 in Hengelo.

Aanwezig namens Waterschap Rijn en IJssel:

- Alef Muntinga (transitiemanager Energie) en Peter Brokke (omgevingsmanager Energietransitie).

Aanwezig vanuit de gemeente:

- Duurzaamheidscoördinator Erik Mol en beleidsmedewerker Energie Rick Boerkamp.

Bij haar waterbeheer heeft het Waterschap Rijn en IJssel zelf met de impact van klimaatverandering te maken. "Wij als geen ander krijgen te maken met droogte en wateroverlast". Het waterschap ziet een eigen (voorbeeld)rol in de energietransitie.

Waterschap Rijn en IJssel is als organisatie een grootverbruiker van energie, heeft eigen gronden en ook financiële mogelijkheden voor duurzame opwek. Het waterschap zet zowel in op zonnedaken als op grondgebonden productie van zonne- en windenergie. Onder het motto "eigen stroom eerst" wil het waterschap - onder andere met pilots - kennis opdoen rondom haalbaarheid, innovatieve technieken, proces- en projectparticipatie en financiële participatie(vormen). Het waterschap wil een goede buur blijven en gaan voor de relatie met de omwonenden, eerlijk zijn over de dilemma's en transparant blijven als decentrale overheid. Deze ervaringen wil het waterschap als kennispartner pro-actief delen.

- Omwondenden in hun zorgen serieus nemen en laten meeprofiteren;
- Bij de omwonenden nagaan of een regeling daadwerkelijk logisch en eerlijk is;
- De procedure niet dichttimmeren. Een kader stellen, maar ook ruimte geven aan eigen initiatief en aan het zelforganiserend vermogen.

Waterschap Rijn en IJssel is betrokken bij de Regionale Energiestrategie in de Achterhoek. Het waterschap speelt een faciliterende rol bij duurzame energie-opwek rondom rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's) en bij duurzame warmte (thermische energie uit oppervlaktewater en afvalwater, en het benutten van restwarmte).

Dit gespreksverslag geeft de geleverde input door het Waterschap Rijn en IJssel weer. De gegeven suggesties, samen met de uitkomsten van de gesprekken met de andere Bronckhorster doelgroepen, verwerken we in de stukken die bij de verrijkte routekaart gaan horen.

Eén van deze stukken bij de verrijkte routekaart is een participatieplan. In dit participatieplan werken we procesparticipatie, financiële participatie en zeggenschap verder uit, en communicatie en informatievoorziening in het algemeen.

De verrijkte routekaart met Bronckhorster uitgangspunten voor de energietransitie leggen we ter inzage. Hierbij organiseren we een inloopmoment. Inwoners van de gemeente Bronckhorst kunnen hun zienswijzen op de ter inzage gelegde stukken indienen. De gemeenteraad beslist over de verrijkte routekaart.

Als gemeente zijn we dankbaar voor de genomen moeite en de inhoudelijke input van het Waterschap Rijn en IJssel. De input nemen we ter harte bij de verdere uitwerking.